

Teori og fortelling

Paul Ricoeur om historisk forståelse¹

av Ole Johnny Olsen

Innledning

All samfunnsvitenskap og historieforskning blir preget av bestemte grunnholdninger til to typer problem. Det første problemet gjelder oppfatningen av det menneskelige samfunnets karakter, av hva som former dets historie. De aller fleste vil her slutte seg til Marx' berømte formulering fra 'Louis Bonapartes attende brumaire': "Menneskene skaper sin egen historie, men de skaper den ikke etter eget godtykke, ikke under selvvalgte forhold, men under forhold som er gitt og overlevert" (1970a, s.145).² Men noen vil framheve formuleringens siste ledd - og se seg sjøl som materialister. Andre vil legge vekt på setningens første del - og bli oppfattet som idealister. Problemet er hvordan man skal forstå sammenhengen mellom de to sidene i menneskenes historie. Det er lett å havne i den ene eller andre grøft. Slik var det på Marx' tid, jfr. hans første tese om Feuerbach:

"Hovedmangelen" ved den Feuerbach'ske materialismen var at "virkeligheten, ... bare oppfattes som objekt...; ikke som konkret menneske-

lig virksomhet, praksis; ikke subjektivt", og at Feuerbach "derfor ikke forstår betydningen av den 'revolusjonære', den 'praktisk-kritiske' virksomhet" (1970b, s.52).

Og slik er det fortsatt. Der den ene legger vekt på de gitte betingelser, det som ligger fast, og forklarer samfunnsforhold og individuelle handlinger ut fra strukturelle sammenhenger, legger den andre vekt på mulighetene til handling og forklarer samfunnsforhold ut fra menneskenes kreative kapasiteter.

Det andre problemet gjelder måten vi tenker på og snakker om samfunnet og menneskenes historie.³ Dette henger nøye sammen med det første. Oppfatninga av sammenhenger i historia/samfunnet vil i stor grad prege vår oppfatning av hvordan denne sammenhengen kan begripes. Sett fra den ene sida, fungerer menneskene innenfor større og mindre systemer som kan og må gripes "utenfra" og beskrives i generelle termer. De betingelsene som menneskene handler på grunnlag av, kan bare oppdages gjennom en form for distansering. Begrepsfastsettelsen innebærer en generalisering/universali-

sering av fenomenet. Man kan dermed forklare en handling ut fra 'teori' om hvordan systemet virker. Sett fra den andre sida, kan en individuell handling ikke forklares uten ved å forstå den "innenfra". Den må beskrives og begripes ut fra sin spesifikke sammenheng.

Også her er det grøfter. Like vanskelig som det er å utvikle en dialektisk forståelse av forholdet mellom aktør og struktur i samfunnet, er det å utvikle et dialektisk syn på kunnskapen om disse sammenhengene. Der den ene sida griper til mer eller mindre rigide begreper og modeller for å forklare strukturelle sammenhenger, griper den andre sida til hverdagspråkets vokabular for å forstå konkrete handlinger. Dialektiske forsøk har vanskelig for å komme lengre enn til en slags "att og fram" tenkning. Men det holder ikke. Utfordringen er ikke bare å se tingene fra to sider. Vi må søke å bryte de etablerte lyssettingene for å gripe sammenhengene på en ny måte, som i en form for syntese.

Det har vært gjort mange forsøk på å utvikle teorier og strategier for å overkomme disse problemene.⁴ I sosiologien har forståelsen for en slik "multidimensjonal" tilnærming framforalt ligget til grunn for oppfatningen av faget som historisk disiplin. Ikke slik å forstå at sosiologien på død og liv skal gå tilbake i tid, sjøl om det også er nødvendig. Poenget er å ta på alvor samfunnets historiske karakter - det at sosial handling skjer i tid og

rom. Anthony Giddens (1984) og Philip Abrams (1982) har vært sentrale representanter for et slikt syn i de seinere år. Handling og struktur må forstås som en "dualitet" som i en kontinuerlig prosess former og formes av spesifikke samfunn, hevder de. Det å gripe denne "strukturingsprosessen" er sosiologifagets klassiske oppgave - som det har felles med historiefaget. Men oppgaven stiller ulike utfordringer til de to fagtradisjonene. Mens sosiologien må være opptatt av konkrete historiske hendelser - for det er gjennom hendelser denne prosessen faktisk foregår, må historiefaget bli mer teoretisk - for bare slik kan "struktureringen" forstås. Hvis historisk forskning skal si noe mer enn det som allerede ligger klart i dagen og som kan begripes innen hverdagshendelsenes korte tidshorison, er det nødvendig å ta i bruk begreper, teorier og modeller som skaper distanse og overblikk til å se større sammenhenger, og evne til å skape innsyn i de skjulte underliggende omstendigheter.

Argumentet overfor historikerne er langt fra fremmed for dem sjøl. Det finnes en betydelig intern kritikk mot fagets tilbøyelighet til å si seg fornøyd med beskrivelser av kjente personer og hendelser. Til syvende og sist er det nemlig de sammenfattende og konstruktive egenskaper som gir historievitenskapen vitenskapelig legitimitet. Og det er teoribehovet i et slikt prosjekt som ligger under historikernes

vending mot sosiologien.⁵ Med en slik vitenskapelig ambisjon kommer imidlertid også spørsmålet om hvordan man kan gripe "dualiteten" mellom aktør og struktur og mellom det konkrete og det generelle sterkere til syne. Det er denne ambisjonen som bringer historikerne fram til sosiologenes velkjente dilemma (som sosiologene har søkt å løse ved å vende seg til historien): hvordan sammenfatte, gripe, begrepsfeste, ja si, systembestemme et fenomen uten å miste "kontakten" til den konkrete, mangfoldige og individuelle virkeligheten (livsverden) som sammenfatningen skal si noe om, men tvert om, bidra til økt forståelighet, sammenheng og mening i denne virkeligheten?

Vi skal i denne artikkelen presentere et forslag til løsning av dette problemet. Det er ikke hentet fra den sosiologiske litteraturen, men fra et historiefilosofisk bidrag av franskmannen Paul Ricoeur. Ricoeur blir regnet som en av vår tids fremste filosofer. Hans filosofi om tid, historie og fortelling (narrasjon) er gjerne karakterisert som en hermeneutisk fenomenologi basert på en kritisk hermeneutikk.⁶ Han henvender seg til og anvendes innen en rekke ulike fagdisipliner, så som historie, språk- og litteraturvitenskap, sosiologi og teologi, og det er laget flere gode introduksjoner og antologier til hans tenkning (se bl.a. Ricoeur 1981, 1988; Thompson 1981; Res Publica 9/1987). Argumentasjonen hans vedrørende det det skal handle om her, er mest full-

stendig lagt fram i *Time and Narrative, bind I* (1984). Den går i korthet ut på at det ligger en særlig mulighet for en dialektisk forbindelse mellom teori og fortelling, mellom forklaring og forståelse, ved anerkjennelse av fortellingens spesielle evne til å gripe samfunnmessig historisitet, og gjennom utvikling av metoder som indirekte opprettholder en forbindelse til vår narrative forståelse til tross for de epistemologiske "brudd" som oppstår - og som er nødvendige - ved utvikling av vitenskapelig kunnskap.

Artikkelens ambisjon er ikke å gi noen omfattende analyse og diskusjon av Ricoeurs synspunkter, men å presentere noen hovedtanker i hans argumentasjon og å spore til videre interesse for et bidrag som synes svært fruktbart både for historie og en historisk sosiologi.

Fortellingen gir tida innhold - erfaringen gir fortellingen mening

Hele *Time and Narrative* kan ses som en utlegning og diskusjon av den tesen han starter opp med. Den omhandler det han kaller "The Circle of Narrative and Temporality", og lyder i sin mest kortfatta form: "time becomes human time to the extent that it is organized after manner of a narrative; narrative in turn, is meaningful to the extent that it portrays the features of temporal experience" (TN I, s.3).⁷ Vi får forestillinger om menneskelig tid - tiden får

innhold, mening - i den grad vi organiserer den i tråd med en fortelling. Fortellingen på sin side får mening i den grad den uttrykker noe som er erfart i tiden.

Et hovedpoeng er altså at fortellingen (narrasjonen) har en særlig betydning, sammenlignet med andre språkaktiviteter, når det gjelder å forstå våre erfaringer i tiden. Det gjelder, mener Ricoeur, enten fortellingen bruker muntlige, skriftlige, grafiske eller gestikulære uttrykk, eller om den er av typen myter, eventyr, drama, romaner, filmer, biografier, historie, vitneutsagn i retten, eller dagligdagse samtaler. Det sentrale er at uansett så er det snakk om en forestilling eller etterligning av den erfarte verden vi lever i, en *mimesis* (et begrep fra Aristoteles) - en "representasjon eller imitasjon av handling". Det er ikke snakk om en "enkel" gjengivelse av handlinger og hendelser, slik de utenfra kan framstå som noe som ganske enkelt har "skjedd" eller "forekommet", som tilfeller. Det som særpreger en fortelling er at når det som har skjedd blir fortalt, handler det ikke lenger om en "tilfeldig" handling eller hendelse. Gjennom fortellingen får det som har "forekommet" en bestemt betydning, en mening. En slik forståelse (intelligibilitet) oppstår ved fortellingens evne til å sette enkelthendelsene inn i en helhet, ved dens evne til å skape en syntese av heterogene tilfeller. Denne egenskapen er knyttet til fortellingens *mytos* (et annet begrep fra

Aristoteles) - til dens "organisering av hendelser". Gjennom en bestemt "komposisjon" av hendelser og handlinger, formes fortellingens "handling" eller "intrige" - dens "plot". Det er i dette bestemte trekket ved den narrative aktiviteten Ricoeur ser dens spesielle betydning. I denne egenskapen ligger det kvaliteter som går langt ut over evnen til å gjengi én bestemt hendelse eller suksessive forekomster.

"One feature of mimesis", sier Ricoeur, "... is that it is directed more at the coherence of the mythos than at its particular story. Its making (..) is immediately a universalizing 'making'. The whole problem of narrative Verstehen is contained here in principle. To make up a plot is already to make the intelligible spring from the accidental, the universal from the singular, the necessary or the probable from the episodic". (s. 41)

Det er denne form for "emplotment" som gjør at vi kan si om noe som blir fortalt hva det (egentlig) "handler om".

Det er imidlertid viktig for Ricoeur å vise hvordan et slik "emplotment" ikke kan ses isolert fra to andre trekk ved, eller nivåer av, den mimetiske virksomheten som aktiveres gjennom narrasjon. Dette nivået, der det tilfeldige og heterogene organiseres til en helhetlig sammenheng gjennom intrigen "poetiske konfigurasjon"⁸, kaller Ricoeur *mimesis 2*. En forestilling av denne typen forutsetter imidlertid allerede en viss "prefigurasjon" av den

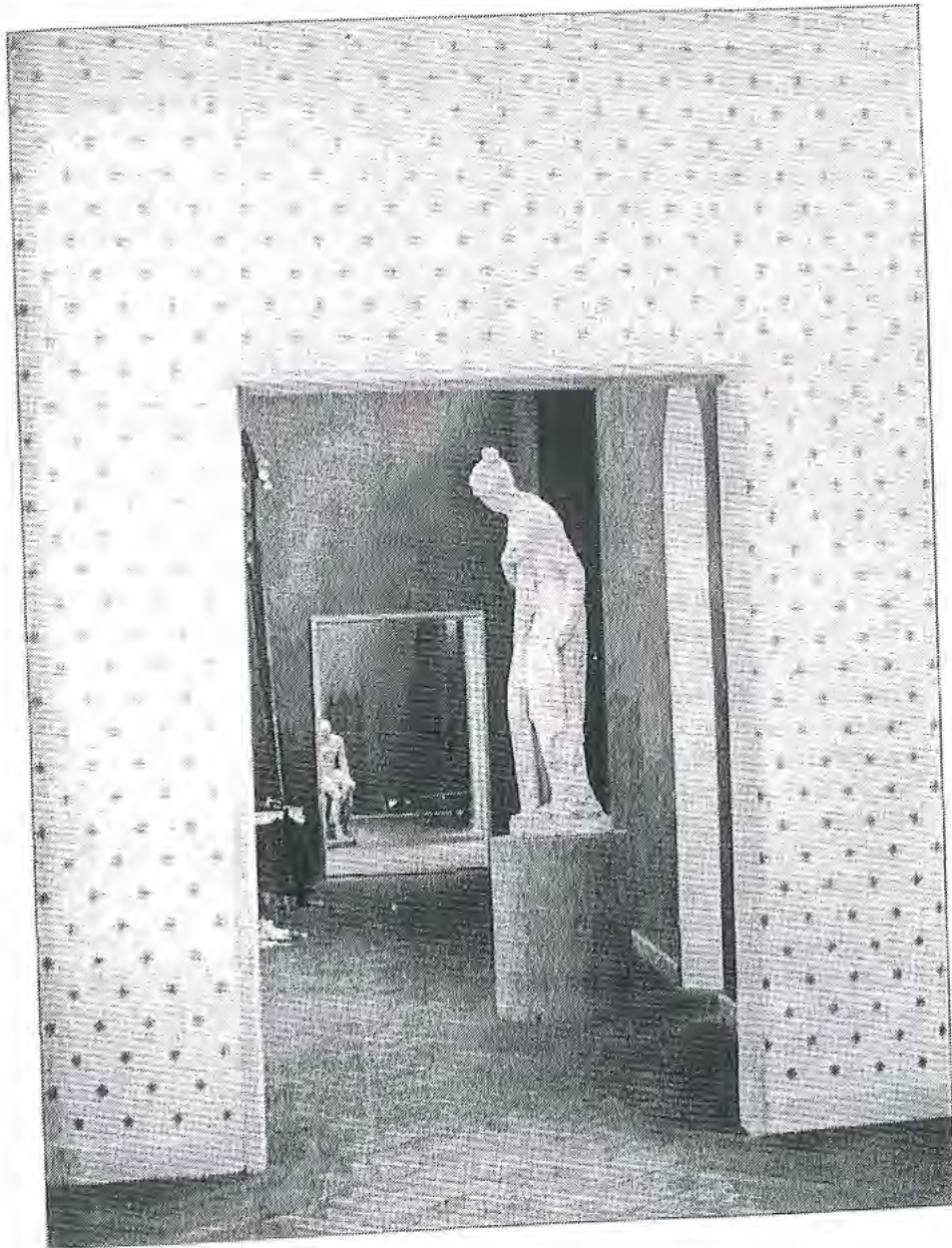
handlingen, den verden, som den konfiguratve framstillingen omhandler - avtegninger, bilder, kunnskap osv. som ligger forut for fortellingen. En "ufortalt" verden så og si. Det er snakk om den enkle, men helt avgjørende, erkjennelsen av det forhold at "for å kunne imitere eller representere handling, må vi først ha en forutforståelse av hva handling er" (s. 64). For det første gjelder det å kjenne handlingsverdenens *semantikk*, dens "begrepsmessige nettverk", ordenes betydning. Mestrer vi dette besitter vi en "praktisk forståelse" av handlingsverdenen. Vi må vite hva det ligger i ord som "aktør, mål, middel, betingelser, hjelp, fiendlighet, samarbeid, konflikt, suksess, fiasko", og vi må kjenne reglene for narrativ komposisjon. Hvordan former man egentlig en fortelling? "To understand a story is to understand both the language of 'doing something' and the cultural tradition from which proceeds the typology of plots"(s.57). For det andre må vi kjenne det praktiske feltets *symbolske system*. "If, in fact, human action can be narrated, it is because it is always already articulated by signs, rules and norms. It is always already symbolically mediated" (s.57). Ricoeur viser her til antropologer som bl.a. Clifford Geertz som understreker den symbolske verdens - kulturens - offentlige karakter. Verdier, normer osv. er ikke psykologiske egenskaper for å rettlede handling, men "a meaning incorporated into action and decipherable

from it by other actors in the social interplay"(s.57). Det tredje elementet av forutforståelse som vi trenger, angår de *tidsmessige* (temporale) forhold ved handlingen. På det prefigurative nivået (*mimesis 1*) forblir forholdet mellom fortelling og tid implisitt, sier Ricoeur. Likefullt refereres det til en handling som oppleves eller settes i forhold til en (fortalt, historisk) fortid, en nåtid og en framtid. Å forstå hvordan handlingen tidsmessig er forstått og plassert, hvordan tiden implisitt er bygd inn i handlingen, er nødvendig for å kunne gjengi den (s.59ff).

Om vi slik kan snakke om en prefigurasjon av handlingen, er det på den andre sida også viktig å ha i mente den "refigurasjon" (omforming) som aktiveres gjennom lyttingen til eller lesningen av en fortelling. På dette stadiet - *mimesis 3* - skjer det et møte mellom ulike verdener, der fortellerens konfigurasjon av handlingen på tilstrekkelig vis må sammenfalle med hva leseren/lytteren kan finne mulig/begripelig. Hvis ikke, vil det være umulig å følge en historie.

Ricoeur knytter hele sitt prosjekt til utformingen av denne trefoldige *mimesis*:

"To resolve the problem of the relation between time and narrative I must establish the mediating role of emplotment between a stage of practical experience that precedes it and a stage that succeeds it." Eller som han sammenfattet uttrykker det: "my argument in

this book consists of constructing the mediation between time and narrative by demonstrating emplotment's mediating role in the mimetic process. ... *We are following therefore the destiny of a prefigured time that becomes a re-figured time through the mediation of a configured time.*" (s.53/54)

Utforming av sammenheng - "grasping together"

For å følge hele prosjektets argumentasjon, er det nødvendig å gå inn i drøftingen av alle tre nivåene og sammenhengene mellom dem. Likevel er det for vårt formål kanskje særlig viktig å få en nærmere begrunnelse for betydningen av det konfigurative nivået, av mimesis 2. Dette er den mimetiske prosessens kreative komponent, som "opens the kingdom of *as if*", som Ricoeur sier (s. 64-70). Gjennom komposisjonen av en "handling" (et plot) har denne mimesis en formidlende funksjon mellom vår førforståelse av en hendelse og vår "etterforståelse" (s.65).

Et slikt plot formidler på tre måter. For det første skjer det en formidling mellom de enkelte individuelle hendelsene og historien som helhet. "A story... must be more than just an enumeration of events in serial order; it must organize them into an intelligible whole, of a sort such that we can always ask what is the 'thought' of this story". For det andre benytter konstruksjonen av et plot seg av så forskjellige slags faktorer som "aktører, mål,

middel, interaksjon, forhold, uforutsette virkninger". Den knytter sammen aktørphenomen og strukturphenomen, for å si det på den måten. For det tredje formidler den gjennom sin måte å representere tida på, Dette siste er det særlig viktig å forstå. Ricoeur forklarer det som følger:

"The act of emplotment combines in variable proportions two temporal dimensions, one chronological and the other not. The former constitutes the episodic dimension of narrative. It characterizes the story insofar as it is made up of events. The second is the configurational dimension properly speaking, thanks to which the plot transforms the events into a story. This configurational act consists of 'grasping together' the detailed actions or what I have called the story's incidents. It draws from this manifold of events the unity of one temporal whole". (s.66)

"Grasping together" er et nøkkelord for forståelsen av narrasjonens funksjon. Dette står i nær forbindelse med et annet hovedbegrep, "judgement". "I cannot overemphasize the kinship between this 'grasping together' proper to the configurational act, and what Kant has to say about the operation of judging", sier Ricoeur. Her gjelder det ikke bare en form for intuitiv "bedømmelse" eller utøvelse av skjønn. Enda sterkere er forbindelsen til "the reflective judgment which Kant opposes to the determining one, in the

sense that it reflects upon the work of thinking at work in the aesthetic judgment of taste and in the teleological judgment applied to organic wholes." (s.66). Slik vurdering innebærer ikke bare en intuitiv forståelse men også en form for ettertanke og intellektuell overveielse.

Merk også forskjellen mellom den episodiske dimensionen som trekker fortalt tid i retning av en lineær representasjon av tid (der vi følger en historie på en måte som når barn forteller; først gjorde vi det, så skjedde det, så sa han det, og så...) og den konfigurative dimensjonen som presenterer de tidslige trekkene på en helt motsatt måte. Denne dimensjonen transformerer, for det første, de suksessive hendelsene til en meningsfull helhet. Takket være en slik refleksiv handling kan "the entire plot () be translated into one 'thought', which is nothing other than its 'point' or 'theme'" (s.67). Dette betyr ikke at et slikt "poeng" eller "tema" er atemporal. Plottets tid er den fortalte tid som formidler mellom det episodiske aspektet og det konfigurative aspektet. I konfigurasjonen er det, for det andre, nødvendig å foreta en avslutning i forhold til en ubestemt rekke av foreteelser. Denne "sense of ending" er et mye poengtert forhold i denne diskusjonen. Det er på en måte ut fra "sluttpunktet" vi kan se historia som en helhet. Ikke nok med det, når historia er fortalt en gang, kan vi fortelle den igjen. Og gjennom en slik gjenfortelling, vil de

enkelte episodenes eller foreteelsenes suksessive plassering i fortellingen ikke være det sentrale, men derimot gjenkjennelsen av dem i forhold til det de betyr for helheten. Slik oppstår det en kvalitativ ny temporær forståelse. En slik repetisjon av historien danner dermed, for det tredje, en alternativ måte å representere tiden på sammenlignet med den vanlige: fra fortiden mot framtiden ("arrow of time"). En slik naturlig tidsorden får et "skudd for baugen" når vi - på en meningsfull måte - kan begynne fortellingen med slutten og nærmest lese tiden baklengs.

Det er også to andre trekk som er viktig å ha med for å gjøre analysen av en konfiguratív handling mer fullstendig, mener Ricoeur. Disse trekkene blir også aktivert ved lesning, og kan så og si å være forbindelser mellom mimesis 2 og 3. Det første handler om det som i filosofien, fra Kant, kalles skjemativering.⁹ Ricoeur sammenligner, som nevnt, det han kaller "grasping together" som var virksom i konfigurasjonen, med det Kant kaller "judgement". Og han vil heller ikke nøle, sier han, med å sammenligne produksjonen av konfigurative handlinger med virksomheten i vår skapende forestillingsevne (productive imagination). Hos Kant er våre forståelseskategorier først skjematisert ved hjelp av den produktive fantasien. Skjematiseringen har en slik kraft fordi den produktive fantasien har en grunnleggende

syntetiserende funksjon. "It connects understanding and intuition by engendering (vekke, frambringe) syntheses that are intellectual and intuitive at the same time." Dette er også tilstede ved konfigurasjonen av fortellingens "handling":

"Emplotment, too, engenders a mixed intelligibility between what has been called point, theme, or thought of a story, and the intuitive presentation of circumstances, characters, episodes, and changes of fortune that make up the denouement (historiens "løsning")." (s.68)

Denne skjematismen på sin side er konstituert innenfor en historie som har alle kjennetegn av tradisjon, sier Ricoeur. Han legger imidlertid straks ekstra vekt på at en tradisjon ikke må forstås som overføring av 'Død materie', men som levende overføring av innovative egenskaper. Og, som han understreker, tradisjon er konstituert som et samspill mellom innovasjon og sedimentasjon. Det sedimentære er paradigmene som ting forstås og gjøres innenfor. Det innovative er det som ligger i at hver ny handling (språkhandling eller annet) alltid er singulær og spesifikk, samme hvor tradisjonell.

"In the same way as the grammar of language governs the production of wellformed sentences, whose number and content are unforeseeable, a work of art - a poem, play, novel, - is an original production, a new existence in the linguistic kingdom. Yet the reverse is

no less true. Innovation remains a form of behavior governed by rules. The labor of imagination is not born from nothing. It is bound in one way or another to the tradition's paradigms. But the range of solutions are vast. It is deployed between the two poles of servile application and calculated deviation, passing through every degree of 'rule-governed deformation'" (s. 69)

Denne dialektikken - ingen innovasjon uten tradisjon, ingen tradisjon uten innovasjon; noe nytt vokser alltid ut av noe gammelt, det gamle er dødt om ikke noe nytt vokser ut av det - er helt fundamental i den kritiske hermeneutikken som Ricoeur vil utvikle for å overkomme skillet mellom forklaring og forståelse. Den er et gjennomgående tema i svært mye av det han har skrevet omkring dette.¹⁰ Den er også tilstede i hans måte å utnytte analysen av narrasjonens funksjon i diskusjonen av de historievitenskapelige problemene, som vi nå skal se nærmere på.

Historie og narrasjon

I analysen av narrasjonens generelle karakter (del I av bind I), tar Ricoeur ikke opp det som deler dette området i to hovedtyper, historie og narrativ fiksjon (f.eks. romanskriving). I det ligger en implisitt oppfatning av at historievitenskapen faktisk også tilhører en slik narrativ virksomhet. I del II, "History and Narrative", blir denne oppfatningen diskutert og nærmere begrunnet.

Det er ikke Ricoeur's hensikt å stille seg som forsvarer av den tradisjonelle fortellende historieskrivingen. "My thesis concerning the ultimately narrative character of history in no way is to be confused with a defense of narrative history", understreker han (s.91). Men, på den annen side, "if history were to break with every connection to our basic competence for following a story and to the cognitive operations constitutive of our narrative understanding, (slik de ble skissert ovenfor), ...it would cease to be historical" (ibid). Utfordringen ligger dermed i hvordan disse to posisjonene kan forsvares samtidig uten bare ganske enkelt ved å "stille seg i midten" og si at historia må være "halvt litterær og halvt vitenskapelig". Dette er nemlig ikke Ricoeurs løsning på problemet. Hans ambisjon er å vise hvordan man uten å bryte med vår narrative kompetanse kan opprettholde historiskrivningens vitenskapelige karakter. Han vil utvikle en metode "by which historical knowledge proceeds from our narrative understanding without losing anything of its scientific ambition" (ibid).

Etter Ricoeur's vurdering er det innen historiefaget utviklet en god vitenskapelig plattform nettopp gjennom en kunnskapsteoretisk (av karakter antipositivistisk) og metodologisk (antindividualistisk) kritikk av tradisjonell narrativ (politisk hendelsesorientert) historieforskning. Av bidragsytere til en slik plattform går han særlig inn på

navn som Raymond Aron, Henri-Irénée Marrou, Fernand Braudel. En slik plattform, mener han (s. 175ff), er knyttet til tre slags sammenhenger: 1) til spørsmålet om forskningsmessige prosedyrer, 2) til spørsmålet om de enheter eller historiske størrelser (entities) som forskningen handler om, og 3) til spørsmål som angår det tidsmessige.

Disse kan oppsummeres som følger: 1) Sin karakter av å være forskning får faget ved dets spesifikke benyttelse av forklaringer, dvs. ved at den gjør forklaringsproblematikken eksplisitt (til forskjell fra ordinær narrasjon). Forklaringene må begrunnes og føres bevis for i forhold til publikum og kolleger. Dette krever en begrepsbruk og en begrepsdannelse. Man stiller spørsmål som gjør at kildene kan si noe om et (teoretisk bestemt) fenomen; "the initiative in history does not belong to the document but to the question posed by the historian" (sitat av Marrou, s.99). Om man ser dette som omfattende kompliserte fenomen, trenger man naturligvis mer omfattende og kompliserte begreper og teorier. Derav teorinytten. Som forskning søker den også "objektivitet" og utvikling av "kritisk refleksjon" over egen forutforståelse. 2) Historiefagets kan ikke bare handle om individer og regjeringer, men også om større enheter, som strukturelt definerte størrelser (klasser osv.) - og må dermed også være orientert mot økonomisk og sosial historie.

Ikke bare enkeltindividets handlinger, men også sosiale krefters bevegelser må konstrueres som forskningsobjekt og regnes som historiske enheter. 3) Historiske fenomén kan derfor ikke bare begrepsfestes ut fra de synlige handlinger og enkeltsakers individuelle tid. Man må også utvikle forståelse for de sammenhenger som bare kan gripes gjennom undersøkelser av lange tids-spenn.

Alle disse trekkene representerer "epistemologiske brudd" med vår narrative forståelse av virkeligheten. Vi kan ikke utvikle vitenskapelig kunnskap uten slike brudd, slår Ricoeur fast. Men likevel: om kunnskapen skal forbli historisk - handle om historisk virkelighet - kan ikke bruddet bli absolutt. Tilknytningen til den narrative forståelsen må beholdes. Derfor argumenter Ricoeur for "the necessity for a new type of dialectic between historical inquiry and narrative competence" (s.177).¹¹ Problemet er selvfølgelig hvordan man kan sikre en slik dialektisk forbindelse. Hvordan kan vi overkomme gapet mellom behovet for å kunne følge med i en historie, som kjennetegner en narrativ forståelse, og nødvendigheten av distanse, kritikk og formulering av nye spørsmål, som kjennetegner historisk forskning?

Løsningen, mener Ricoeur, ligger i en form for "questioning back", slik denne metoden ble benyttet av Husserl for dannelse av mening. Vi må utvikle metoder som kan gjøre at vi ut fra den

forskningen vi gjør, kan stille spørsmål (tilbake) som gir mening innen/til den livsverden vår undersøkelse handler om. Spørsmålet er om det finnes spesifikke mekanismer for en slik tilbakeføring og sikring av den historiske kunnskapens intensjonalitet.¹²

"Through what mediations does historical knowledge succeed in transporting into its own order the twofold constitution of the configuring operation of narrative? Or: by what indirect derivations does the triple epistemological break that makes history a form of inquiry proceed from the break established by the configuring operation on the level of mimesis 2? Does history nevertheless continue obliquely to intend the order of action on the level of mimesis 1 in accordance with its own resources of intelligibility, of symbolization, and in accordance of pre-narrative organization?" (s.180)

Slike indirekte avledninger finner Ricoeur mulig gjennom et sett "reléstasjoner" (relay stations) eller "overføringsmekanismer" for alle de tre typer epistemologiske brudd som er nødvendig for historisk forskning: for spørsmålet om forklaringsprosedyrer, for spørsmålet om historiske størrelser, og for spørsmålet om historisk tid.

Historisk forklaring gjennom "kvasi-intriger"

Når det gjelder spørsmålet om forklaringsprosedyrer, finner Ricoeur den

beste koblingen mellom nomologisk forklaring (forklaring ved hjelp av "lovmessigheter" i samfunnet) og narrativ forklaring (ved emplotment), eller mellom "forklare" og "forstå", i det han kaller "singular kausal tilskrivelse" (singular causal imputation). Av særlig interesse er det for sosiologer at han henter argumentasjonen for en slik type forklaring hos Max Weber, slik han utviklet den i sin diskusjon om "objektive muligheter" og kontrafaktiske hypoteser (Weber 1951) og slik Aron videreførte den i sin analyse av historiefilosofien (Aron 1961). Kort framstilt består en slik singular kausal argumentasjon i det å konstruere, ved hjelp av vår fantasi, forskjellige mulige forløp av hendelser, og deretter å veie de sannsynlige konsekvenser av disse ikke-reelle hendelsesforløp opp mot de faktiske konsekvensene. "In order to penetrate the real causal interrelationships, we construct unreal ones", sier Weber (se Ricoeur s. 183, Webers understrekning.) Eller som Aron formulerer det: "Every historian, to explain what did happen, asks himself what might have happened" (ibid). En slik "probabilistisk" tenkt konstruksjon, sier Ricoeur, representerer en type forklaring som på en og samme tid gjør bruk av 'emplotment' - som sjøl er en "mulig" forestilling om sammenheng - og forklaring ved hjelp av 'lover' - av nomologisk kunnskap. Som ved 'emplotment', integreres i en slik forestilling av mulige hendelses-

forløp alle slags faktorer, så som bestemte sammenhenger, intensjoner, samspillseffekter, flaks/tilfeldigheter, uforutsette konsekvenser osv. Men i motsetning til en fri fortelling (fiksjon) må disse mulige forklaringene sannsynliggjøres som "objektivt mulige". Det er kun "adekvate" faktorer og sammenhenger som kan bringes inn i forklaringen. Valget eller vektlegginga av én framfor en annen faktor må begrunnes, noe romanforfattere ikke trenger å bry seg med:

"Poets also create plots that are held together by causal skeletons. But the latter are not the subject of a process of argumentation. Poets restrict themselves to producing the story and explaining by narrating. In this sense, Northrop Frye is right: poets begin with the form, historians move towards it. The former produce, the latter argue. And they argue because they know that we can explain in other ways" (s. 186, Ricoeur's utheving).

Argumentasjonen som konstrueres gjennom en singular kausal tilskrivelse, kaller Ricoeur et "kvasi-plot". Betegnelsen indikerer den indirekte forbindelsen som beholdes til den narrative forståelsen av historia, samtidig som den markerer distansen til umiddelbart forståelige (narrative) intriger (plots).

Historias "kvasi-personer"

En slik analogi introduserer han også i forbindelse med diskusjonen om histo-

rieskrivingens enheter, den eller de den handler om. På samme måte som man trenger et kvasi-plot for å sikre forbindelsen mellom teori og virkelighet i spørsmålet om forklaring, trenger man en type "kvasi-personer" (quasi-characters) for å sikre denne forbindelsen når det gjelder spørsmålet om historiske enheter eller størrelser. Ved en vitenskapeliggjøring av historia skjer det en abstrahering og universalisering som trekker oss bort fra dem den faktiske historia handler om - enten det gjelder dens aktive skapere eller dens passive offer. Det er ikke bare de strukturelle sammenhenger og betingelser som omformes ved hjelp av generelle begreper og betegnelser. Også de handlende aktører abstraheres som sosiale kategorier og mister dermed sin karakter av å være konkrete historiske subjekter.

"The epistemological break between historiographical entities and the characters in narratives is, as I see it, the presupposition with which we must start here. Characters can be identified, designated by proper names, and held to be responsible for the actions ascribed to them. They are their authors and their victims. And these actions makes them happy or unhappy. Now, the entities to which history refers the changes it attempts to explain are not characters, if we limit ourselves to its explicit epistemology. The social forces that operates in the background of individual actions are, strictly speaking,

anonymous" (s. 193).

Den metodiske individualismen overser denne forutsetningen når den hevder at enhver endring kan splittes opp i enkle handlinger som kan føres tilbake til enkeltindivider, mener Ricoeur. "The error of methodological individualism lies in requiring in principle a reductive operation that can never actually be accomplished" (ibid). Et slikt krav om direkte tilbakeføring, slik jeg forstår det, vil bringe forskningen enten tilbake til den reine fortellingen - som kun omhandler levende individer og ingen sosiale krefter - støttet opp med psykologiske forklaringsmodeller¹³, eller over i et spor der man forklarer empiriske variasjoner eller observerte forandringer ved hjelp av generell teori (lover) og antakelser om kausalmekanismer i form av tilskrevne aktøregenskaper (aktørføretninger).¹⁴ Ingen av delene er akseptable om man skal bevare den målsetningen som ligger i utviklingen av historisk kunnskap. Som Ricoeur påviser, kan en adekvat form for "questioning back" bare oppnås ved en "indirekte tilbakeføring". "Only an indirect derivation can respect the epistemological break without shattering the intentional aim of historical knowledge" (s.193).

Ricoeur avviser ikke behovet for å operere med sosiale aktører som er teoretiske konstruksjoner, en form for 2. og 3. ordens størrelser (entities), som han kaller det. Tvert imot. De er - som teorier for forklaringen - nødvendige

for den teoretiske bestemmelsen av et historisk forhold. Han viser til en rekke måter historikere benytter seg av dette på, og unngår heller ikke her å komme inn på Webers betydningsfulle bidrag i denne sammenhengen - idealtypebegrepet. Samtidig er han påpasselig med å få fram følgende poeng, ført i pennen av Marrou, "(as Max Weber emphasized with some insistence), it is only legitimate to use the *Idealtypus* as long as the historian remains fully conscious of its strictly nominalistic character" (s. 205). Faren for å opphøre som historiker - eller samfunnsviter - oppstår nemlig når man forveksler de teoretiske konstruksjonene med virkeligheten sjøl. Han summerer også ganske presist opp den tilbøyeligheten som lett oppstår når de teoretiske konstruksjonene gjøres til gitte - gjennomdefinerte - størrelser (målestokker) virkeligheten vikles omkring: "Historians will be all the more tempted to take these entities for historical realities if they are successful in dealing with them as invariants, for which singular societies are no more than variants or, better, variables" (s.204). "Successful" i denne sammenhengen er neppe en entydig positiv betegnelse.

Det er ut fra slike problemstillinger Ricoeur ser behovet for en indirekte sikring til den "opprinnelige" historia, også når det gjelder spørsmålet om historiske størrelser. For en slik tilbakekobling trengs det en overføringsmekanisme (relay station), på samme måte

som singular kausal tilskrivning fungerer for forklaringsprosedyrer.

En slik mekanisme finner Ricoeur i det han kaller 1. ordens størrelser. I motsetning til størrelser av 2. og 3. orden sin teoretiske og universalistiske karakter, er 1. ordens størrelser kjennetegnet av sin *samfunnsmessige* karakter. Ricoeur understreker at "the irreducible object of history is of a *societal order*" (s. 195, hans utheving). Eller, som han utdyper med et sitat av Maurice Mandelbaum: "It is insofar as individuals are viewed with reference to the nature and changes of a society existing at a particular time and place that they are of interest to historians" (ibid). Der et *samfunn* er å forstå som et organisert felleskap av individer som kontrollerer et bestemt territorie/område, som har institusjoner som gir individene status og roller som bevarer den kontinuerlige eksistensen av felleskapet (s.195). Første-ordens enheter er m.a.o. en type institusjonalisert felleskap av individer på et bestemt sted over en viss utstrekning i tid.

Slike størrelser/enheter - folk, nasjoner, sivilisasjoner, klasser, profesjoner og "all the communities that exemplify the notion of a single society" (s.197) - kan behandles analogt med personer i en fortelling. Det gir mening å gjøre dem til grammatiske subjekt for bestemte handlinger. Det gjør at vi f.eks. kan si at "tredjestanden ledet den borgerlige revolusjonen", eller "legeprofesjonen styrer norsk hel-

sepolitikk". Egenskapene som gjør dette mulig ligger i disse entitetenes indirekte referanse til de individene som utgjør det spesifikke samfunnet det er snakk om. Tar vi utgangspunkt i de trekka som kjennetegner et samfunn: organisering av et territorie/område, institusjonalisering av roller og kontinuerlig eksistens, kan ingen av disse defineres uten å referere til individuelle handlinger og samhandling mellom individer. Det er individer som deltar i organiseringen der og da, som "utøver" rollene, og som gir samfunnet kontinuerlig liv. Samtidig kan ingen av de tre kjennetegna bli avledet fra isolerte individer. Individene "tilhører" samfunn, og de handler som "medlemmer av" samfunn, og det er i den forstand deres handlinger tillegges historisk mening. Resultatet av dette, poengterer Ricoeur, er at "the transitional object of historical consciousness presents an unavoidable polarity, which is summed up in the expression 'participatory belonging'" (s.200).¹⁵ Og det er dette kjennetegnet av 'participatory belonging' som gjør slike første-ordens entiteter (spesifikke samfunn) anvendelige som "kvasi-personer" og dermed som reléstasjoner for å sikre en indirekte forbindelse til historisk virkelighet. Slike størrelser "while they are indecomposable into a dust cloud of individuals, nevertheless do refer, in their constitution and in their definition, to individuals capable of being considered as the characters in a narrative" (s.

193). Eller som Ricoeur sammenfatter sin argumentasjon på dette punkt: førsteordens-enheter gjør det mulig å føre vår historiske diskusjon fra et vitenskapelig nivå til et narrativt nivå, og gjennom det tilbake til de virkelige handlingenes aktører.

"History, in my opinion, remains historical to the extent that all of its objects refer back to first-order entities - peoples, nations, civilizations - that bear the indelible mark of concrete agents' participatory belonging to the sphere of praxis and narrative. These first-order entities serve as the transitional object between all the artifacts produced by history and the characters of a possible narrative. They constitute quasi-characters, capable of guiding the intentional reference back from the level of the science of history to the level of narrative and, through this, to the agents of real action" (s. 181).

Sammenheng mellom forklaringstyper og historiske størrelser

Det er en klar affinitet mellom teorien om kvasi-intrige og den om kvasi-person. Enkelt formulert vil de siste ganske ofte være å finne i de første. Slik vil det være i et utsagn som f.eks. "arbeiderklassens visjon om en sosialistisk omveltning etter krigen, led nederlag pga. en svakt utvikla revolusjonær teori".¹⁶ En singular kausal forklaring - sammenhengen mellom sosialistisk revolusjon og revolusjo-

nær teori i Norge etter krigen - viser tilbake til en førsteordens-enhet - arbeiderklassen. Arbeiderklassen er slik å oppfatte som et samfunnsmessig fenomen, ikke bare som en analytisk kategori (og langt fra en variabel). Det er et institusjonalisert klassefelleskap av arbeidere i Norge i en bestemt periode det er snakk om. At man kan spørre med hvilken rimelighet vi kan snakke om arbeiderklassen som en førsteordens-enhet - i hvilken grad norske arbeidere framsto som medlemmer av en klasse etter krigen - undertreker bare at slike størrelser nettopp ikke er å forstå som teoretiske/"idealtypiske" kategorier. Det er snakk om historiske fenomen, som kan vokse fram i styrke og konsistens eller svinne hen og smuldre opp. Samfunnsklasser er noe det kan være "mer eller mindre av", som Jürgen Kocka har formulert det (Kocka 1980). Det samme kan vi si om såvel profesjoner, nasjoner, folk og sivilisasjoner.

Sterke eller svake, likefullt er det institusjonelt oppbygde kontinuerlige (samfunnsmessige) størrelser det er snakk om. Nettopp deres kontinuerlige eksistens gjør det umulig å forstå kausalitet som atomistiske relasjoner mellom årsak og virkning, understreker Ricoeur, med adresse til den seiglivet mekaniske kausalitetsforståelsen fra Hume. Årsaksanalyse av et historisk fenomen må skje gjennom å søke de forskjellige faktorene som samlet er ansvarlig for hvordan fenomenet er

som det er og ikke noe annet (s.201). En vitenskapelig forklaringsprosedyre vil riktignok, som vi har vært inne på, per definisjon innebære et brudd med en fullstendig kontinuitet - ulike faktorer må synliggjøres, begrunnes og veies; ulike faser må konstrueres. Likevel, forklaringen av helheten vil avhenge av forståelsen av hvordan faktorene og fasene er formet og knyttet til helheten. Og sjøl om forklaringens analytiske karakter forutsetter anvendelse av generaliteter (begreper, teorier), fungerer disse som hjelpemidler i historisk analyse bare om man tar i betraktning forskningsobjektets (spesifikke) samfunnsmessige karakter. Slike generaliseringer "function historically only under condition of accounting for temporal structures and sequences whose cohesiveness is due to the fact that they are parts of continuous whole" (s.203, Ricoeur's utheving).

Karakteren til førsteordens-enheter viser også betydningen av grenseoppgangen mellom betinget kausal nødvendighet og universell determinisme. "Just as, for historians, there is no single plot that could encompass every possible plot, neither is there, for them, a single historical character who would be the superhero of history" (s.203).¹⁷ Pluralismen av individuelle samfunn fører til at: "singular causal attribution, which operates within the limits of this pluralism, can claim only a causal necessity conditioned by hypothesis that a particular singular

society is given in which there exist human beings who are acting in common" (s.203).

Samtidig er det klart at vår bruk av slike kategorier som førsteordens-enheter også innebærer en universalisering av fenomenet. Liksom våre påstander og fortellinger om spesifikke individuelle handlinger forutsetter universelle - paradigmatisk - forestillinger om individer, forutsetter påstander om supraindividuelle handlinger paradigmatisk forestillinger om slike "høyere-ordens personligheter"¹⁸. I dette ligger det, slik jeg forstår det, både en forutforståelse av den livsverden "kvasi-personen" inngår i (og dermed av "personen" sjøl) og en refleksiv handling - en begrepsfiksering - som utnytter nomologisk kunnskap om fenomenet. Denne tosidigheten gjør de lik en figur/person (character) i en fortelling. Og det er det som gjør første-ordens entiteter til "relé-stasjoner" til høyere ordens entiteter. De fungerer som overføringsmekanismer, "only because the narrative idea of a character itself constitutes a relay station on the configural level between those first-order entities which history deals with and the active individuals implied by real practice. The first-order entities of the historian refer to the entities belonging to the sphere of action - those which I spoke of ... under the heading of mimesis 1 - only by means of the narrative category of character, which comes from mimesis 2" (s.200).

Men, som vi husker, konfigurasjonen viser ikke bare tilbake til mimesis 1, den må også ha en forbindelse til en figurativ operasjon, mimesis 3, som kommer etterpå. Hvordan eller i hvilken grad historiske størrelser, som f.eks. arbeiderklassen, skal kunne benyttes som førsteordens-enheter vil avhenge av om dette er meningsfullt også i en refigurasjon av den historiske handlingen. Om en slik "personliggjøring" av overindividuelle størrelser, om hypotesen om at det finnes et spesielt singulært samfunn "in which there exist human beings who are acting in common", er rimelig, er imidlertid ikke bare bestemt av den almene utbredelsen av en slik forståelse (vanlige tilhøreres oppfatninger). Det skal også kunne stå for kollegers vitenskapelige kritikk. På historieframstillingens mimesis 3 nivå skal kvasi-intrigens aktører ikke bare gjenkjennes av et et godtroende eller tradisjonsbundet publikum, men også kunne prøves av kritiske kollegers vitenskapelige undersøkelser. Det er her den avgjørende forskjellen mellom fiksjon og vitenskapelig historie kommer på prøve - uansett meningsforskjeller, vitenskapelige studier må bæres oppe av forpliktelsen av å gjengi det som virkelig har skjedd.¹⁹

Historisk tid og bruk av "kvasi-hendelser"

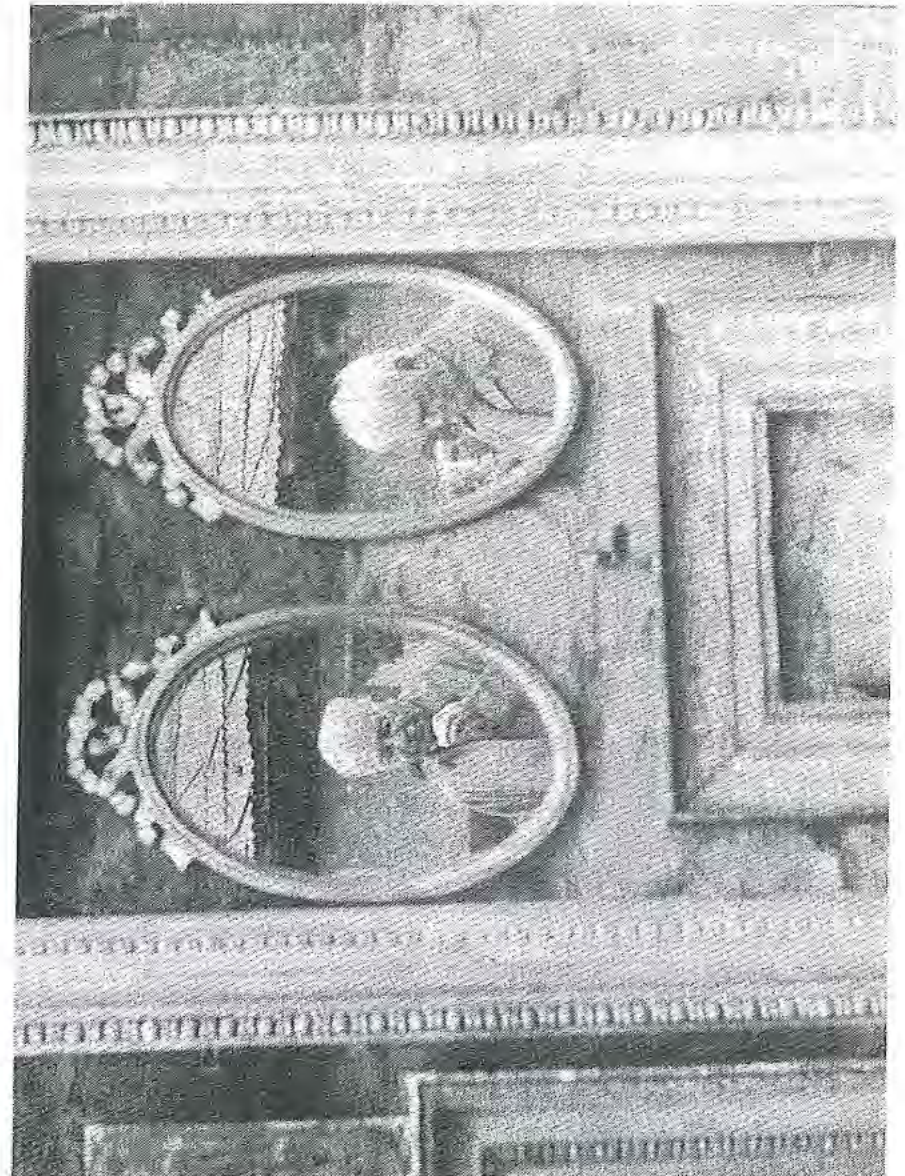
Historievitenskapelige undersøkelser innebærer også en tredje type episte-

mologisk brudd med vår narrative forståelse av virkeligheten. Virkeligheten kan ikke bare forstås ut fra synlige hendelser og enkelttilfellers individuelle tid. Sammenhenger i historia kan bare begripes om handlinger settes inn i en strukturell sammenheng, som innebærer konstruksjonen av lange tidsspenn.

Vår narrative forståelse av virkeligheten er imidlertid konstituert gjennom rekonstruksjon av ulike hendelser. Hendelsene bidrar til forståelsen av handlingsverdenens praktiske, symboliske og temporale dimensjoner (jfr. mimesis 1), hvor den siste dimensjonen ikke er minst viktig. Hendelser bidrar til at tiden blir erfart menneskelig tid ved at de gjør det mulig å fortelle hvordan noe begynte, utviklet seg, og slutet. Hendelsen gir et referansepunkt til en "nåtid" (en eller annen gang), som konfigurasjonen av en handling (intrige) forutsetter. Samtidig er det denne konfigurative operasjonen som på sin side gir hendelsen mening (jfr. sirkelen mellom tid og fortelling).²⁰ Ricoeur's argument er, som vi har sett, at sjøl om vitenskapelig kunnskap forutsetter et brudd med den narrative forståelsen av virkeligheten, må ikke dette bli et fullstendig brudd. For at historia skal forbli historisk, må den kunne fortelles. Derfor trenger vi en mekanisme som kan sikre en slik mulighet, om enn på en indirekte måte. For å kunne skape en "intrige" som drives fram av noen "personer", kan vi støtte oss på

"kvasi-intriger" og "kvasi-personer". På tilsvarende vis: for identifisere hva som har hendt, kan vi konstruere "kvasi-hendelser".

Problemet med den tradisjonelle narrative og anti-teoretiske historietradisjonen er ikke i og for seg at den knytter historia til hendelser. Problemet ligger i den vanlige forståelsen av hendelser som enestående, tilfeldige og avvikende/særegne (singular, contingent and deviate). Ser vi nærmere på hendelser slik de fungerer i konstruksjonen av en fortelling - konfigurasjonen av en intrige - oppdager vi, som vi har vært inne på tidligere, imidlertid at det enestående blir framstilt i lys av noe universelt, at det tilfeldige gjøres om til noe sannsynlig og til og med noe nødvendig, og at det særegne forstås ut fra noe kjent. Når virkelige handlinger rekonstrueres gjennom narrasjon, filteres de gjennom vår produktive fantasi - som *kan* gripe det genuint nye og særegne, men ikke uten et skjema som gir en viss forutforståelse basert på noe alment og kjent. Derfor, sier Ricoeur, "due to the fact that they are narrated, events are singular *and* typical, contingent *and* expected, deviant *and* dependent on paradigms" (s.208, hans uthevinger) - "even if this is in the ironic mode", legger han til (hva han nå kan mene med det). Men slik er det også med historiske hendelser, mener Ricoeur. "Historical events do not differ radically from the events framed by a plot" (ibid). Hva som skjer i den virke-

lige verden, gjøres om til bestemte hendelser ved at det som skjer gis mening, forstås som konsekvens av noe, tillegges betydning for videre hendelsesforløp, osv. Å se, oppdage eller å forstå hva som har hendt er primært en (re)konstruktiv prosess. Som vi var inne på tidligere, det er spørsmålene vi stiller som avgjør hva vi kan forstå av en gitt observasjon, tekst eller annen ytring om historisk virkelighet.

Men ut fra dette, må vi ikke bare forstå som hendelser det som skjer på enkelte tidspunkt eller over korte tidsrom. Det er heller ikke nødvendig å redusere hendelser til hva man direkte kan observere som faktiske begivenheter. Vi står fritt til å rekonstruere omfattende sosiale prosesser, som kan strekke seg over lange tidsspenn, som historiske hendelser. Disse vil igjen kunne bestå av en rekke mindre hendelser over kortere tidsspenn. Enkelthendelsene vil få sin betydning ut fra hvilken betydning de spiller i konfigurasjonen av en større "historie". En lengre usynlig historie vil kunne rekonstrueres gjennom sammenfatningen (jfr. begrepet om "grasping together") av heterogene enkelthendelser. Teorier og begreper om strukturer og strukturelle sammenhenger legger føringer på hva vi ser og hvordan vi foretar denne konfigurasjonen. Samtidig dukker enkelthendelsene sjøl opp i denne prosessen og gir strukturene innhold og mening. Ja, det blir også slik at strukturen sjøl blir hendelser. "For the his-

torian, the event continually appears in the very midst of structures" (s.217). To forhold bidrar til dette. For det første, ved at ikke alle strukturelle fenomen endres i det samme tempo. Det er når de ulike tidsspenn (rekonstruerte utviklingsforløp, samfunnsstrukturer) "no longer coincide that their dissonance becomes event-like" (ibid). Når en bestemt tendens, et bestemt handlingsmønster osv. bryter av i forhold til et annen tendens eller samfunnsmessig strukturtrekk, får det karakter av å være en hendelse. Ricoeur siterer Braudel: "it is not so much time which is the creation of our own minds, as the way in which we break it up" (ibid). Det andre som gjør at strukturer blir hendelser, ligger i sjølve strukturforståelsen. "In contrast to the sociologists", sier Ricoeur, "the historian in dealing with structures is attentive to their breaking points, their sudden or slow deterioration, in short, to the consideration that they die out" (ibid). Strukturer er ikke statiske konstruksjoner. De representerer samfunnsmessig liv. Det gjør at historiske brudd eller langsomme forandringen - strukturers framvekst, endringer og undergang - kan, enkeltvis eller som helhet, ses som hendelser - som kvasi-hendelser. Samfunnsmessig endring kan forstås som hendelser, "all change enters the field of history as a quasi-event" (s.224, Ricoeurs utheving).

Rollen til slike kvasi-hendelser er nært knyttet til de andre mekanismene

vi benytter oss av for å sikre at historisk kunnskap forblir historisk, dvs. for å sikre at kunnskapen sier noe om samfunnsmessige forhold. "By quasi-event we signify that the extension of the notion of event, beyond short and brief time, remains correlative to a similar extending of the notions of plot and character. There is a quasi-event wherever we can discern, even if only very indirectly, very obliquely, a quasi-plot and quasi-characters" (s.224). Forbindelsen mellom kvasi-plot og kvasi-hendelser, gjør det mulig å operere med en rekke historiske tider (fiksering av historiske perioder, forhold osv.). Det gjør det mulig å utvide området for den fundamentale egenskapen ved fortalt tid, evnen til dialektisk å forene i varierende grad episodens kronologiske komponent og konfigurasjonens akronologiske komponent. "Every one of the temporal levels required by historical explanation may be seen as a duplication of this dialectic," sier Ricoeur (s.225). Det kan nok fortsatt være slik at det for kortvarige hendelser vil være det episodiske som dominerer en framstilling (en intrige) som vil være svært kompleks, og at lange tidsspenn gir forrang for konfigurasjonen. "However, the emergence of a new event-like quality (through) our effort to work out the historical structures echoes as a reminder. It reminds us that something happens to even the most stable structures. Something happens to them - in particular, they die out" (ibid).

Forbindelser til historisk sosiologi

Alt i alt synes Ricoeur's tre kvasi-størrelser for en indirekte forbindelse til vår narrative forståelse av virkeligheten å representere et fruktbart forsøk på å overkomme de dype problemene vi står ovenfor når vi skal utvikle historisk og samfunnsvitenskapelig kunnskap. Vi trenger teoretisk distansering for å forklare, men den må være orientert mot singulære samfunnsmessige forhold og bidra til forståelse av hva et problem handler om; vi trenger konstruksjon av historiske objekter, men de må ha aktører som kan tillegges samfunnsmessige egenskaper, som kan forstås som historiske subjekt; vi trenger innsikt i strukturelle sammenhenger og reproduksjonen av stabile handlingsmønstre over lange tidsrom, men dette må ikke føre til et bilde av denne "skjulte" historia som død - uten begynnelse og uten slutt. Det er Ricoeur's oppfatning at "singulær kausal tilskrivelse" gir en særlig mulighet til sikre forbindelse mellom forklare og forstå, at "første-ordens entiteter" kan hindre en subjekt-løs vitenskapelig historie, og at en utvidet forståelse av "hendelsesbegrepet" sikrer mot statisk virkelighetsoppfatning. Dype strukturer er ikke døde, men de er - som alt levende - på vei mot "døden".

Ricoeurs diskusjon gir mange forbindelseslinjer til diskusjonen om betydningen av en historisk sosiologi. De vanskelige forholdene mellom for-

klare og forstå, mellom objekt og subjekt, mellom struktur og aktør, mellom systemverden og livsverden har vært hovedmotivasjonen for å søke utvikle ikke bare en dialektisk vitenskapsteori, men også en dialektisk forskningspraksis. En av de største fortjenestene til Philip Abrams er hans poengtering av hendelser som metodisk inngangsport til å forklare samfunnsforhold. Hans diskusjon av dette spørsmålet i kapittel 7 "Explaining events: a problem of method" i *Historical Sociology* (1982) sammenfaller på mange måter med Ricoeurs oppfatninger, både når det gjelder forståelsen av historiske hendelsers karakter og funksjon for forklaring. Abrams ser hendelser, eller det å se historia som full av hendelser, som et "uunnværlig prisme" som vi kan se sosiale strukturer og prosesser gjennom.

"Structure and process, say class or industrialisation, are not directly observable but are inferred from the observation of events (or conditions). Events themselves are of course in turn inferred from the observation of action. But the event is, as it were, a primary construct, relatively full of empirical content, mediating action and structure." (s.192)

Han viser også hvordan slike hendelser langt fra kan forstås som en samling av faktiske observasjoner, men at de, uansett hvor detaljerte, likevel er resultat av en selektiv konstruksjon. Det er kriteriene vi bruker i en slik se-

leksjonsprosess som gir undersøkelsen "force and validity", ikke skarpsindigheten i observasjonene (s.194). Når det gjelder vår forestilling om hendelser som konkrete forekomster av virkeligheten, er ikke den urimelig i og for seg. Konkret i denne sammenhengen betyr imidlertid ikke at noe er naturlig eller empirisk gitt. Det er sosialt konstruerte hendelser som er samfunnsvitenskapens - inklusive historikernes - område. Hva som er konkret, kan ikke bestemmes ut fra et eller annet mål på empirisk "solidity" eller en bestemt definisjon. "The battle of Hastings was an (concrete) event but so was the Norman conquest. And so was the rise of capitalism."

"Events are defined not by a measure of detail, specificity or concreteness within the chronology of happenings but by their significance as markers of transition. As something to be explained the challenge of an event is not a matter of grasping its concreteness but of apprehending at an appropriate level of concreteness, the transition it signifies." (s.195)

Tilsvarende kan vi si om den vanlige oppfatningen av hendelsenes unike karakter. Uten å så tvil om, eller fjerne interessen fra, den historiske virkelighetens unike og spesifikke sammenhenger, må det, for å utvikle adekvate forklaringer, konstrueres "explainable objects of explanation" (s.196). Derfor er også enhver historiker som er opptatt av mening og forklaring, påpeker

Abrams, med ryggstøtte hos Weber, "impelled, however reluctantly and unselfconsciously, into the world of classification, generalisation, conditions and interconnections which sociologists normally inhabits". (ibid)

Historiske forklaringer støtter seg nødvendigvis på en eller annen form for nomologisk kunnskap. Det er slik kunnskap som gjør at vi kan stille spørsmål som gjør det mulig å sammenfatte, konstruere, syntetisere alle de observasjoner, leseinntrykk og kildeutsegn vi samler oss til en framstilling av handlinger og hendelser som gir en mer helhetlig, videre og dypere innsikt i virkeligheten enn den vi får ved å se enhver enkelthandling eller hendelse for seg. Vi søker sammenheng og forståelse av verden ut fra konstruksjon og tolkning av hendelser. Forståelsen blir grunn og overflatisk om vi ikke forstår underliggende strukturer og overgripende sammenhenger. For å bedre forståelsen søker vi derfor forklaringer. Det gjør at vi ikke kan sette forklaring opp mot forståelse, som motstridende tilnærminger til virkeligheten. Forklaring er nødvendig for forståelsen, liksom forståelsen er nødvendig for at en forklaring skal ha mening. Utsagn om strukturelle sammenhenger (teori) har ingen relevans uten at de (kan) knyttes til en samfunnsmessig historisk virkelighet. Dette oppfatter jeg som noe av kjerneargumentasjonen for en historisk sosiologi, representert f.eks. ved Abrams. Det svarer også til

hovedsynspunktene til ulike representanter for en "samfunnshistorie", f. eks. Jürgen Kocka (1989).

Ytterligere lærdommer?

Dette er som vi har sett også hovedbudskapet til Paul Ricoeur når det gjelder utviklingen av en "historical intentionality". Ricoeur går imidlertid ett skritt videre i forhold til disse posisjonene i historie og sosiologi. Det er nødvendig for å vise hvordan forbindelsen mellom forklare og forstå konkret kan opprettholdes, uten å redusere betydningen eller nødvendigheten av det bruddet som er nødvendig for å utvikle vitenskapelig kunnskap. Noe paradoksalt er det at det skrittet Ricoeur tar, handler om å fange inn og utnytte en måte å gripe historiske erfaringer på som f.eks. både Abrams og Kocka er mest opptatt av å distansere seg fra eller redusere til en helt underordnet forståelsesform. Det handler, som vi vet, om narrasjonens rolle i historisk kunnskapsproduksjon.

Abrams diskuterer narrasjonenes problem relativt utførlig (kapittel 10) og med klar brodd mot en narrativistisk historikertradisjon. Han viser hvordan historikere innen en slik tradisjon underslår det faktum at enhver som forsøker å forklare en historisk hendelse med nødvendighet benytter seg av begreper og forutforståelse (teori) og hvordan en slik formorientert historie svekker muligheten til kritisk argumentasjon og drøfting ved at det

tilslører premisser og tolkningsrammer. Nå er det nok sånn at "how it happened" questions demand answers in terms of manifold, sequential and cumulative structuring", og at "narrative is far and away the best type of talk available to us for representing the action involved in such processes" (s.310). Men handlingene kan ikke forklares uten å bringe inn deres strukturelle føringer og forutsetninger, som teoretisk må ekspliseres og begrunnes, poengterer Abrams. Derfor står narrasjonen i motstrid til en historisk sosiologi (eller sosiologisk historie), mener han.

Abrams kritikk av en narrativistisk historieforskning er rimelig, og for så vidt på linje med Ricoeur. Spørsmålet er imidlertid om det finnes noe alternativ "type of talk" enn en form for narrasjon for en slik sosiologi/historie som Abrams er talsmann for, gitt at den skal fortelle om spesifikke samfunnsmessige sammenhenger og ikke bare om "variants" eller "variabler" av ulike generelle fenomen. Hvis ikke, kan ikke løsningen være å avvise narrasjonen som sådan, men å utvide dens anvendelse. Det forutsetter naturligvis en forståelse av de narrative egenskaper som går ut over det å redusere narrasjon til en kronologisk framstilling av umiddelbart forståelige hendelser.

Det kan synes som et slikt forenkla syn på narrasjonen også ligger til grunn for Kocka's distansering fra det narrative. Han stiller narrasjon i mot-

setning til historisk argumentasjon som prinsipp for historisk framstilling, uten å trekke inn muligheten for å utvide definisjonen av narrasjon. Det er riktignok viktig å huske at kampen mot en narrativ historieskriving - ikke minst i Tyskland - grunnleggende sett er en kamp mot en ensidig tradisjonsformidlende, maktro og antikritisk historietradisjon, og som i all hovedsak må vurderes ut fra en slik synsvinkel. Likevel har man i relativt begrensede grad tatt på alvor de bidrag som tross alt har vært lagt fram i diskusjonen om narrasjonens rolle ut fra helt andre premisser.²¹ I en artikkel, som allerede i tittelen viser retningen i hans synspunkt - "Zurück zur Erzählung? Plädoyer für historische Argumentation", foretar riktignok Kocka (1989) en noe sjølkritisk oppsummering av kritikken om at den tyske samfunnshistoriske forskninga har vært for teoritung og strukturorientert. Det kan nok være riktig at man har undervurdert betydningen av hendelser, sier han. "Man skal () ta på alvor at strukturer og prosesser "inngår" i handlinger og hendelser, påvirker disse og kommer til uttrykk i de, om enn ikke fullt og helt og uten 'ombrekking'." "Man kan nok derfor", føyer han til, "sterkere enn til nå forsøke å framstille strukturene og prosessene gjennom hendelser og personer og i den utstrekning også fortelle" (s. 13). Men han ser ingen koblinger mellom narrasjon og vitenskapelig analyse. Fortsatt tenker han på fortel-

lingen primært som et prinsipp for framstilling av "das zeitliche Nacheinander von beschreibbaren Ereignissen und verstehbaren Handlungen" (s. 13), som nok kan kaste lys over strukturer og prosesser, men som ut fra sin form står i motstrid til en framstilling av adekvate analyser av slike forhold.

Gjør vi en visitt til et norsk bidrag i den historieteoretiske debatten, ser vi noe av det samme. I en ellers lærerik og svært nyttig "innføring i historiefaget", som gjør oss kjent med historikernes diskusjoner av en rekke av de dilemmaer og problemstillinger som har vært drøftet i dette innlegget, plasserer Knut Kjeldstadli (1992) diskusjonen om narrasjon helt til slutt, under del III "Produktet i bruk". Narrasjonens problem framstilles som et formproblem og reduseres til enkel fortelling. Men spørsmålet er om det er særlig fruktbart på den måten å skille historikerens framstilling fra hans skapende arbeid? Hvorfor ikke behandle framstillingen som en del av kunnskapsproduksjonen - under del II "Produksjonen" - sammen med andre emner som finnes der, så

som "modeller og idealtyper", "å rekonstruere fortida" og "forklaringer"?

Hvis vi følger Ricoeur's argumentasjon om at det nettopp i en utvidet forståelse av narrasjonen ligger en mulighet for å utvikle en en dialektisk forbindelse mellom teori og fortelling, der historisk argumentasjon og forklaring ikke står i motstrid til narrativ forståelse, men der forklaringen bringes inn i fortellingen nettopp for å øke forståelsen, må narrasjonens problem integres som en del av den historiske kunnskapsproduksjonen. I en vitenskapelig kunnskapsproduksjon, som forutsetter epistemologiske brudd med vår narrative (daglige) virkelighetsoppfatning både mht forklaring, historiske størrelser og tid, kan vi sikre en historisk forståelse gjennom konstruksjon av indirekte overføringsmekanismer på alle disse nivåene. Gjennom kvasi-plots, kvasi-personer og kvasi-hendelser, representert ved singular kausal tilskrivelse, første-ordens størrelser og strukturelle endringer/brudd, åpner det seg en mulighet for at den historiske tiden kan fortelles - og dermed begripes.

Litteratur

- Abrams, Philip (1982): *Historical Sociology*, Somers: Open Books.
 Alexander, Jeffrey C. (1982/83): *Theoretical Logic in Sociology, vol 1-3.*, University of California Press.
 Aron, Raymond (1961): *Introduction to the Philosophy of History: An Essay on the Limits of Historical*

- Objectivity*, Boston: Beacon Press.
 Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity Press.
 Halvorsen, Tor (red.) (1991): "Historie og sosiologi. Tre innlegg", *AHS Serie B*, 1991-3.
 Kiser, Edgar & Michael Hechter

- (1991): "The Role of General Theory in Comparative-historical Sociology", i *American Journal of Sociology*, Vol 97, s. 1-30.
 Kjeldstadli, Knut (1992): *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget.
 Kocka, Jürgen (1989): *Geschichte und Aufklärung*, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.
 Kocka, Jürgen & Nipperdey, Thomas (Hrsg.) (1979): *Theorie und Erzählung in der Geschichte*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
 Marx, Karl (1970a): "Louis Bonapartes attende brumaire", *Verker i utvalg 3*, Oslo: Pax.
 Marx, Karl (1970b): "Tesar om Feuerbach", *Verker i utvalg 2*, Oslo: Pax.
 Res Publica 9 (1987): Tema: Text och verklighet - Paul Ricoeur, Res Publica. Tidsskrift för politisk kultur ock kulturpolitik, Stockholm: Symposium.

- Ricoeur, Paul (1984): *Time and Narrative, vol 1*, The University of Chicago Press.
 Ricoeur, Paul (1981): *Hermeneutics & the Human Sciences* (John P. Thompson, red.), Cambridge University Press.
 Ricoeur, Paul (1988): *Från text till handling. En antologi om hermeneutik* (Peter Kemp & Bengt Kristensson, red.), Stockholm: Symposium.
 Sejersted, Francis (1989): "Norsk historisk forskning ved inngangen til 1990-årene. - Et oppgjør med den metodologiske individualismen", *Historisk tidskrift*, 9 - 1989
 Thompson, John B. (1981): *Critical Hermeneutics. A Study in the Thought of Paul Ricoeur and Jürgen Habermas*, Cambridge University Press.
 Weber, Max (1951): *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, Tübingen, J.C.B.Mohr.

Noter:

1. Artikkelen bygger på et tidligere arbeid, "Teoretisk forklaring og narrativ forståelse. Med Paul Ricoeur for en historisk sosiologi", *AHS Serie B* 1993-1, Universitetet i Bergen. Tusen takk til Jon Ivar elstad for konstruktive kommentarer for bearbeidelsen av artikkelen.
2. Det er som Philip Abrams oppsummerer: "All varieties of sociology stress the so-called 'two-sidedness' of the social world, presenting it as a world of which we are both the creators and the creatures, both makers and prisoners; a world which our actions construct and a world that powerfully constrains us." (1982, s. 2)

3. Det første problemet kan vi kalle ontologisk, det vedrører læren om tings vesen og sammenheng. Dette andre er av epistemologisk - kunnskapsteoretisk - art.
4. Både for hans eget bidrag om en 'multidimensjonal' tilnærming til sosiologisk teoretisering, men ikke minst også for hans framstilling av tidligere kontroverser om disse problemene og for hans omfattende diskusjon av de sentrale 'klassikernes' posisjoner (Marx, Durkheim, Weber, Parsons), er Jeffrey C. Alexander's 4-binds verk *Theoretical Logic in Sociology* (1982/1983) å anbefale for en drøfting av disse problemene.
5. Denne vendingen kan knyttes bl.a. til en sosial- og samfunnshistorisk strømning i tysk historie (Wehler, Kocka m.fl.) og til Annales-skolen i Frankrike (Braudel osv), se Halvorsen 1990. I Norge har bl.a. Francis Sejersted gjort seg til talsmann for en syntetiserende historieforskning (1989).
6. Han har en fortolkende tilnærming til foreteelser i historie, litteratur, vitenskap, religion osv., der fortolkningen ikke først og fremst handler om innlevelse eller innføling (som i tradisjonell hermeneutikk fra Dilthey osv.), men like mye forutsetter distanse og intellektuell (kritisk) ettertanke og vurdering.
7. Der ikke annet er nevnt, viser sidehenvisningene til *Time and Narrati-*

ve, bind 1.

8. Gjennom en utforming og forestilling av sammenheng (konfigurasjon) som spiller på fantasi, innlevelse og stemning (poetiske kompetanser).
9. Dvs. utnyttelsen av en type forestillinger som formidler mellom de rene forstandsbegreper på den ene siden og det vi fornemmer (intuitivt) som det gitte, på den andre. Slik skjematisme gjør det mulig å benytte forstandsbegrepene på fenomenene, som gjør at det som blir sagt sier oss noe. I den forstand er skjematisering et transcendentalt produkt av fantasien. *Filosofilexikonet*, Stockholm: Bokförlaget Forum, 1988.
10. En av de diskusjonene han har brukt for å vise betydningen av en slik dialektikk, er den klassiske striden mellom Gadamer og Habermas om hermeneutikk og ideologikritikk. I en artikkel, nettopp med tittelen "Hermeneutik och Ideologikritik" i antologien *Från text til handling* (1988), går han grundig inn på denne striden. Kemp/Kristensson oppsummerer hans synspunkt i antologiens innledning: "Ricoeur (menar) att motsättningen kan övervinnas, om Habermas å sin sida inser att man alltid kritiserar utifrån en position och att även kritiken och emancipationen är en tradition. Å andre sidan, menar Ricoeur att Gadamer måste inse betydelsen av

- en kritisk distans för att man kunna tilläga sig, och överhuvud taget kunna tala om, en levande tradition." (s.25) Denne problemstillinga er også gjennomgående i *Lectures on Ideology and Utopia* (Ricoeur 1986), med diskusjoner av Marx, Weber, Althusser, Habermas, m.fl.
11. Støtte for en slik oppfatning henter han i den generelle analysen av fortellingens funksjon, slik den er presentert ovenfor, og fra en rekke viktige bidragsytere i den historieteoretiske debatten, bl.a. William H. Dray, G.H. von Wright, Arthur Danto, W.B. Gallie, Lois O. Mink og Hayden White.
 12. Med "den historiske kunnskapens intensjonalitet", eller begrepet "historisk intensjonalitet", refererer Ricoeur til det den historiske forskningen er rettet inn mot, det som er dens mening, som gjør den historisk, og som gjør at den ikke kan reduseres til en annen type kunnskap, som f.eks. økonomi, geografi, demografi, mentaliteters og ideologiers sosiologi osv., se s. 180. Slik jeg forstår Ricoeur, svarer dette til historikernes forpliktelse til innsikt og forståelse av (virkelige) samfunns skapelse og endring. til diskusjonen om "fortidas realitet", se *Time and Narrative, bind 3*, kapittel 6.
 13. Jfr. Francis Sejersted's kritikk av slike tendenser i "Norsk historieforskning ved inngangen til 1990-årene" (1989).
 14. Et slikt spor har flere aktive frontkjempere i sosiologien. Et ferskt eksempel er Edgar Kiser og Michael Hechter (1991). Etter harde angrep på en mer "forstående" historisk sosiologi, og etter et varmt forsvar for forklaring ved hjelp av deduksjon fra lover og ut fra antagelser om aktørers "rational choice", kommer forfatterne med følgende innrømmelse, gjemt i en note: "The cost of making any general, a priori assumptions about the interest of actors is some loss of descriptive accuracy. For example, since some political actions are normatively or emotionally motivated, no rational choice theory will provide an accurate description of all state politics. This is the price that must be paid for a testable general theory" (note 45, s.21).
 15. Under diskusjonen av disse sammenhengene, viser Ricoeur til at han i spørsmålet om handlingsteori står i gjeld til navn som Alfred Schutz, G.H. Mead, V. Turner og C. Geertz. Jfr. note 16 og 17, s. 261.
 16. Eksemplet er valgt fordi påstanden faller sammen med en av de hypotesene som av historikere er legitimert med eksplisitt henvisning til betydningen av å stille kontrafaktiske hypoteser og å formulere forklaringer ut fra "det objektivt mulige". Hypotesen kan i vårt eksempel for-

- muleres slik: "hvis arbeiderklassen hadde vært ledet av en revolusjonær teori etter krigen, ville Norge kunne ha opplevd en sosialistisk omveltning". Se Paul Knutsen (1980).
17. "Whatever lies behind this word (first-order entity), be it nation, class, people, community, or civilization, the participatory belonging that founds the societal bond engenders the quasi-characters who are as numerous as are the quasi-plots of which they are the heroes."
18. En betegnelse Husserl, ifølge Ricoeur s.198, bruker på historiske felleskap.
19. Dette er tema for del IV., *Time and Narrative, bind 3* (jfr. også note 10 ovenfor), og vil ikke bli drøftet nærmere her.
20. Jfr. også forholdet mellom episodenes/enkelthendelsenes kronologiske karakter og konfigurasjonens akronologiske komponent.
21. Paradoksalt nok, for Kocka har sjøl spilt en viktig rolle i denne diskusjonen. Bl.a. var han medredaktør av en større antologi om forholdet mellom teori og fortelling, der en rekke kritisk konstruktive bidragsytere er med (Jürgen Kocka & Thomas Nipperdey 1979).